

Nationalismista, kulttuurihistoriasta ja kirjallisuudesta BASEESissa

The British Association for Slavonic and East European Studies (BASEES) Conference, Fitzwilliam College, Cambridge, 28.–30.3.2009.

Tämän vuoden BASEES-konferenssi järjestettiin maaliskuun lopulla, perinteisessä paikassa Cambridgen yliopiston Fitzwilliam Collegessa. Paikalla oli noin 250 osallistujaa monista eri Euroopan maista, Venäjältä, Yhdysvalloista ja tietysti Iso-Britannian yliopistoista. Suomalaisten tutkijoiden edustus oli edellisten vuosien tapaan vahva. Taisipa olla peräti niin, että brittien jälkeen suomalaiset olivat toiseksi suurin ryhmä. Varsin moni osallistujista oli myös venäläinen, mutta heistä useimmat edustivat brittiläisiä yliopistoja. Suomalaiset olivat vahvimmin mukana mediatutkimuksen ja kylmän sodan tutkimuksen työryhmissä.

Cambridgesta tekee mieli sanoa heti aluksi, että mikä olisi viehättävämpi paikka kuin englantilainen yliopistokaupunki keväällä. Narsissit kukkivat ja keskiaikaiset kiveykset kumisevat. Silloin tällöin ripsauttaa vettä, ja joki virtaa hiljaa. Samalla viehättävällä hiljaisuudella virtasi myös konferenssin tieteellinen anti. Paneeleja oli toki paljon, kiinnostavia esitelmiä meni päällekkäin, mutta kaikki hoitu rauhallisesti ja eräänlaisen vaitonaisen arvokkuuden saattelemana. Ei jälkeäkään AAASSien tai AATSEELien (suurimmat vastaavat konferenssit Yhdysvalloissa) hektisestä säntäilystä amerikkalaisten konferenssihotellien käytävillä, hisseissä ja kabinetissa. Kollektiivisen järjettömyyden

tunnelmaa niissä lisää se, että monet osallistajat tulevat Euroopasta ja kärsivät aikaeron aiheuttamasta unettomuudesta. Cambridgesta aamupala syödään säntillisesti *dining hallissa* pitkän pöydän ääressä kuin yhteinen (varhainen) ehtoollinen. Talouskriisi näkyi tämänvuotisen konferenssin osalta siinä, että kirjakaupoista paikalla oli vain Routledge, aikaisemman noin viiden kustantajan asemasta. Esitteitä jakoivat muutkin kongressimateriaalin mukana, mutta esittelijät ja kirjat olivat jääneet pois. Tosin joidenkin kustantajien edustajat kävivät paikan päällä tapaamassa mahdollisia kirjoittajia.

Lauantain illan yleisesityksen aiheena oli vuosi 1989 Neuvostoliitossa. Plenaristit olivat nimekkäitä tutkijoita: Archie Brown, Philip Hanson ja Marju Lauristin, ja viimeksi mainittu myös vuoden 1989 osallistuja. Varhain samana aamuna matkaan lähteneille suomalaisille lauantai-illan myöhäinen ajankohta ei tosin ollut paras mahdollinen. Sunnuntain juhlapäivällisen yhteydessä jaetut palkinnot Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen liittyvistä kirjoista saivat Gwendolyn Sasse kirjastaan *The Crimea Question* ja Neil Bremel kirjastaan *Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor: The Czech Orthography Wars*.

Muutama sana joidenkin yksittäisten paneelien tieteellisestä annista. Nationalismin suhdetta kommunismin kaatumiseen käsitelleessä roundtable-keskustelussa Ronald Suny (Michiganin yliopisto) totesi että nyt julki tulleet politbyroon keskustelut osoittavat, että kun armeija ja

puolustusministeri vaativat armeijaa puuttumaan varhaisiin väkivaltaisuuksiin, esimerkiksi Sumgaitissa armenialaisten ja azereiden välillä, Gorbatsšov asettui tätä vastaan ja ehdotti puolestaan työläisten vapaaehtoisia partioita tilannetta rauhoittamaan. Sunyn tulkinta oli, että vahvempi puuttuminen olisi saattanut estää samanlaiset väkivaltaisuuudet muualla. Aikaisemmin Vuoristo-Karabah oli sekä armenialaisille että azereille epämääräinen reuna-alue ja vasta etnisen vihanpidon lisääntyminen ja alueen tulo poliittikkojen aseeksi, sai aikaan nykyaikaan asti jatkuneen konfliktin. Suny kertoi anekdootin Vuoristo-Karabahin rauhanneuvotteluista Ahvenanmaalla, jota esiteltiin mallina armenialaisille. Kun heiltä sitten kysyttiin, sopisiko Ahvenanmaan kaltainen järjestely, he ilmoittivat kaikkien yllätykseksi, että malli sopii heille, tosin Suomen yhteydessä eikä Azerbaidžanin.

Pål Kolstø (Oslo yliopisto) taas tarkasteli nationalismia yhtenä työpaikoista käydn kilpailun muotona: Keski-Aasiassa kilpailua käytiin pääasiassa vähäistä koulutusta vaativista töitä ja se purkautui väkivaltaisina yhteydenottoina muuttajien ja paikallisväestön kesken. Baltiassa kilpailua oli sen sijaan hyvää koulutusta vaativista töistä, mikä johti rauhallisempiin konflikteihin, esimerkiksi kielilakien muodossa, jotka rajoittivat muualta muuttaneiden mahdollisuuksia.

”Russian Scientific Traditions: Explorations of Thought and Practice”-paneelissa Julia Lajus (Pietarin Eurooppa-yliopisto, tällä hetkellä Marie Curie-tutkijana Birminghamissa) esitteli Venäjän ja Neuvostoliiton valtameritutkimuksen historiaa ja sen yhteyksiä eurooppalaiseen,

erityisesti skandinaaviseen tieteeseen. Denis Shaw, joka edustaa Birminghamin yliopiston vahvaa venäläisen maantieteen tutkimusta (Mark Bassin on saman yliopiston venäläisen kulttuurimaantieteen tunnettu asiantuntija), käsitteli puolestaan venäläisen *landšaftovedenijen* (maisematiede) muotoutumista saksalaisten esikuvien mukaan ja tieteenalan kohtaloa Neuvostoliitossa. Paneelin kolmas osallistuja Aleksandr Titov puhui Lev Gumiljovista, joka venäläisessä kulttuurihistoriassa tunnetaan Anna Ahmatovan ja Nikolai Gumiljovin poikana, mutta joka oli myös tunnettu etnografi, dissidentti ja eurasianismien edustaja. Titov tarkasteli Gumilevin *etnogenesis*-käsitettä *landšaftovedenijen* näkökulmasta. Valitettavasti Jonathan Oldfield, joka oli ohjelmaan merkitty neljäntenä esitelmöitsijänä, jätti esitelmänsä väliin ja toimi ainoastaan paneelin puheenjohtajana. Hänen historiallinen katsauksensa venäläisistä luonnon ja maantieteen konseptualisoinneista olisi tuonut kiinnostavaan paneeliin kokoavan lopun.

Paneelissa ”Communist Mentalities” (jonka otsikkoa ainakin tämä kuuntelija vieroksui) piti esitelmän yksi konferenssin tähtinimistä. Nanci Adler (Amsterdamin yliopisto) esitteli meneillä olevaa tutkimustaan, joka jatkaa bestsellerin *The Gulag Survivor: Beyond the Soviet System* (2001) aihepiiriin käsittelyä. Uusi tutkimus Gulag-vankien uskollisuudesta NKP:lle on kiehtova, sen kysymyksenasettelu rohkeaa ja tutkijan sensibilibiteetti aiheen tasolla. Stalinismi-tutkija Erik van Reen (Amsterdamin yliopisto) esitelmä ”The German Model of ’socialism in one country’” tarkasteli sosialistisia liikkeitä vallankumouksellisen patriotismin näkökulmasta. Mat Savellin (Oxford) esitelmä ”Communist Psychiatry? – Did it Ever Exist?” ei aivan yltänyt

vastaamaan otsikon esittämään mielenkiintoiseen kysymykseen. Nina Vodopivec (Institute of Contemporary History, Slovenia) pätevä ja informatiivinen *case study* -tutkimus tekstiiliteollisuuden työläisistä jälkisosialistisessa Sloveniassa jäi hieman erilliseksi paneelin muista neuvostoiheisista (Adler, Savelli) ja ideoiden historiaa (van Ree) käsittelevistä esitelmistä.

Yhtenäisydessään hyvä paneelikokonaisuus oli ”Church, State and Society in Russia Today”, jossa aihetta lähestyttiin kolmesta näkökulmasta: Ortodoksinen kirkko ja geopolitiikka (Dmitri Sidorov, California State University), entisten kirkkorakennusten yhteisöllinen rooli ja sakraali merkitys sekä näiden muutos jälkineuvostoliittolaisessa Permin kaupungissa (paneelin järjestänyt Vicky Arnold Oxfordista) ja Venäjällä harjoitettuja uskontoja käsittelevän ensyklopedian valmistelutyö (Xenia Dennen, Keston Institute). Jälkimmäinen on Keston Institutin massiivinen projekti, jonka päämäärä on kuvailla ja kartoittaa kaikki Venäjän alueella tapahtuva uskonnonharjoittaminen.

Kirjallisuustiedettä käsittelevistä paneeleista mainittakoon Bahtinille omistettu korkeatasoinen paneeli, jossa muun muassa Tintti Klapuri kysyi rohkeasti ”mihin Bahtinin kronotooppia tarvitaan”. Nuorta tutkijasukupolvea edusti myös Uilleam Blackerin (University College, London), jonka jälkikolonialinen luenta kiovanvenäläisestä nykykirjailijasta Andrei Kurkovista herätti mielenkiinnon kirjailijan tuotantoon. Monelle kielelle käännetty Kurkov on erityisen suosittu Britanniassa, mutta tutkimusta hänestä ei juuri ole tehty. Glasgown yliopiston Andrei Rogatševski, Kurkov-paneelin järjestäjä, ilmoittikin leikkillisesti panelistien virallisesti avanneen

Kurkov-tutkimuksen oppialan.

Venäläis-ossetialainen, Pariisiin 1920-luvulla emigroitunut Gaito Gazdanov ei myöskään kuulu slavistikonferenssien perusrepertuaariin. Murieann MacGuiren (Jesus College, Cambridge) lähiluenta fantasiasta kirjailijan tuotannossa oli perusteellisen yksityiskohtainen. Sen sijaan Justin Doherty (Trinity College, Dublin) esitelmä saman kirjailijan *Notšnyje dorogi* -romaanin ranskalaisesta filmatisoinnista sekä taksikuski-tematiikasta yleensä, ja Robert de Nirosta erityisesti, herätti puolestaan kysymyksen siitä, miten muun muassa akmeismi-asiantuntijana kunnostautuneen Dohertyn BASEES-esitelmä liittyi Venäjä-tutkimukseen. Samassa paneelissa kuultiin myös David Gillespien (Bathin yliopisto) Andrei Makinea käsitellyt esitelmä. Mielenkiintoisin hetki oli, kun esitelmöitsijä kertoi vaatimattomasti, kuin ohimennen, jakaneensa opiskelija-asunnon Mäkinen kanssa Moskovassa 1970-luvulla. Kirjailijamyymä aktiivisesti luovan Mäkinen ranskalaisuuteen tuli äkkiä särö elävän todistajan kautta: Makine tosiaankin on asunut ja elänyt neuvostotodellisuudessa.

Se mikä BASEESissa jäi muun muassa mietittävään, oli monitieteisyyden asema Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksessa. BASEESissa piti jo ilmoittautuessa profiloitua tietyn oppialan edustajaksi. Yksittäiset paperit oli sitten sen mukaisesti järjesteltävä paneelisiin, esimerkiksi valtaosa kirjallisuuden tutkimuksen esitelmistä omiksi paneeliksi. Tästäkö lie johtunut, että viimesyksyisen Philadelphian AAASSin tieteellinen anti vastasi paremmin tämänhetkisen kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden tasoa ja vallalla olevia suuntauksia kuin se, mitä BASEESissa päästiin kuulemaan. AAASSissa on toki tapana järjestää pelkästään kir-

jallisuustieteeseen keskittyviä paneelleita, mutta kaiken kaikkiaan paneelitarjonta on siellä ainakin kulttuurintutkimuksen näkökulmasta katsottuna moninaisempaa

ja oppialojen perinteisiä rajoja rohkeasti ylittävää.

**Sanna Turoma &
Jukka Pietiläinen**

Stanislavskin perintöä kartoittamassa

Stanislavski Suomessa -kollokvio. Tutkivan teatterityön keskus, Tampere. 4.–5.4.2009.

”Niillä, jotka juoksevat Stanislavskin perässä, pitää olla hyvät jalat, etteivät he kadotaisi häntä.”

Lainaus on *Stanislavski Suomessa* -kollokviassa puhuneelta ohjaaja-dramaturgi Raija-Sinikka Rantalalta. Alun perin sen esitti Stanislavskin seuraaja ja metodin edelleen kehittäjä ohjaaja Georgi Tovstonogov arvosteluna oppi-isänsä töiden dogmaattikkotutkitsijoille.

Kyseinen tapahtuma järjestettiin näyttämö- ja elokuvataiteen opiskelijoille sekä ammattilaisille, tutkijoille ja pedagogeille Tutkivan teatterityön keskuksessa 4.–5.4.2009. Tapahtuman teema oli Konstantin Stanislavskin (1863–1938) ”järjestelmän” ja tutkimustyön tunnetuksi tekeminen nykyaikaisena, käyttökelpoisena ja taide-elämää rikastuttavana teatterityön metodina. Ohjaaja-dramaturgi Kristiina Revon idean toteuttivat käytännössä Teatterikorkeakoulun Esittävien taiteiden tutkimuskeskus (TUTKE) ja Tampereen yliopiston näyttelijäntyön laitoksen alainen Tutkivan teatterityön keskus. Viikonloppua edelsivät Teatterikorkeakoulussa järjestetyt viiden päivän mestarikurssit niin näyttelijöille kuin ohjaajillekin. Opettajina niissä toimivat Pietarin teatteritaiteen akatemian professorit Sergei Tšerkasski ja Venjamin Filštinski.

Ennen Stanislavskin luomaa systeemiä näyttelijäntyössä kaik-

ki oli niin sanotusti Apollon kädessä. Stanislavskin oppilas Vasili Toporkov (1889–1970) vertasi kirjassaan *Toiminnasta tunteeseen* näyttelijää muusikkoon: ”Mutta mainitkaapa yksikin näyttelijä, joka harjoitusten tai näytäntöjen ohella tekisi jotain kohentaakseen ammattitaitoaan! Ette voi mainita ainoatakaan, sillä sellaista ei voi olla jo siitä yksinkertaisesta syystä, että näyttelijä ei tiedä, miten se tehtäisiin”. Venäläinen teatteripedagogi, näyttelijä ja ohjaaja Konstantin Stanislavski oli ensimmäinen, joka lähti tutkimaan ja kehittämään näyttelijän systemaattista harjoittelua. Hän esitti avainkysymykset, kehitti systeemin ja metodit. Kuitenkin näihin on liittynyt väärinymmärryksiä ja ennakkoluuloja sekä Suomessa että kansainvälisestikin johtuen mm. käännösvirheistä. Stanislavskia on rakastettu ja dogmatisoitu, mutta myös inhottu. Hänen merkityksensä on viime vuosina kasvanut näyttelijä- ja ohjaajakoulutuksen kehittämisessä. Hänen teoksensa *My Life in Art* ja *An Actor's Work: A Student's Diary* ovat viime vuonna ilmestyneet uusina englanninkielisinä käännöksinä professori Jean Benedettin julkaisemina (Routledge).

Näyttelijän- ja ohjaajantyön professori Sergei Tšerkasski (Pietarin Valtiollisen Teatteritaiteen Akatemia) kertoi Stanislavskin järjestelmän synnystä ja ensimmäisestä sadasta vuodesta. Hän ehdotti, ettei tutkittaisi Stanislavskia 70 vuotta sitten kuolleen ja henkilökohtaisen tutkimusmatkan kulkeneena henkilönä. Sen sijaan tulisi tarkastella sitä ulottuvuutta,

jossa erilaisista kulttuureista ja koulukunnista tulevat teatterintekijät voivat yrittää löytää jotain objektiivista, tutkia ”luonnonlakeja”, sitä miten ihminen – tässä tapauksessa näyttelijä – toimii ja voi harjoittaa itseään. Mikä on Stanislavskin perintö tämän päivän Venäjällä? Tšerkasskin mukaan se koostuu kolmesta tekijästä: fyysisen toimintoytimen metodista, toiminta-analyysin metodista ja etydi-tekniikasta. Hän jakoi Stanislavskin oppien kehityksen kahteen linjaan: fyysisien toimintojen ja aistimusten linjaan sekä Jerzy Grotowskin (1933–1999) luomaan linjaan. Teatterinuudistaja Anatoli Vasiljev on sanonut, että jos halutaan löytää fyysisen toimintojen metodin totuus tänä päivänä, on tutkittava nimenomaan Grotowskin työtä. Puhuttaessa Stanislavskin järjestelmän leviämisestä ja merkityksestä tänään ei voi ohittaa tätä puolalaista teatterin uudistajaa ja ohjaajaa, joka sanoi jatkavansa työtään siitä, mihin Stanislavski jäi. Hän tutki Stanislavskia ahkerasti, loi oman tekniikkansa ja etiikkansa ja säilytti oppi-isänsä fyysisen metodin ja kunnioituksen tämän työtä kohtaan. Hän myös antoi Stanislavskille oman vastauksensa kirjassa *Kohti köyhää teatteria* ja kehotti jokaista teatterin tekijää niin tekemään. Grotowski oli sitä mieltä, että kysymys Stanislavskin merkityksestä uudelle teatterille on järjetön. Hänen mielestään vanhat asiat, kuten elämän alkulähteet tai näyttelijän työ pysyvät pohjimmiltaan samoina. Grotowski puuttui kirjassaan myös myöhemmin kollokviassa puhuttaneeseen väärin ymmärtämiseen; siihen, että ei havaita eroa tekniikan ja estetiikan välillä.

Freelance-ohjaaja ja dramaturgi (TEM) Kristiina Repo kertoi huomioineensa epäselvyydet Stanislavskin kirjojen käännöksissä suorittaessaan jatko-opintoja Venäjän Teatteritaiteen Akatemi-